

3. *Воронько, К. Л.* Организация библиотечных фондов и каталогов: учебник для библ. техникумов и библ. отделений культ. – просвет. училищ / К. Л. Воронько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Книга, 1981. – 328 с.
4. *Герасимова, Л. Н.* Интегративные тенденции в библиотечном образовании и курс “Библиотечные каталоги” / Л. Н. Герасимова // Совершенствование преподавания курсов «Библиотечные фонды» и «Библиотечные каталоги»: межвуз. сб. науч. тр. – М., 1991. – С. 6–27.
5. *Коршунов, О. П.* О соотношении библиотечного дела и библиографии, библиотековедения и библиографоведения / О. П. Коршунов // Сов.библиогр. – 1982. – № 4. – С. 46–51.
6. *Полянов, В. П.* Быть или не быть «Библиотечному каталоговедению»? / В. П. Полянов // Науч. и техн. б-ки. – 2002. – №10. – С.25–33.
7. *Сазонова, Л. И.* Курс «Библиотечные каталоги»: состояние и перспективы развития / Л. И. Сазонова, Г. И. Чижкова // Формирование библиотечных фондов и организация каталогов на современном этапе: межвуз. сб. науч. тр. – М., 1986. – С. 134–142.
8. СТБ ГОСТ 7.76-2004. Камплектаванне фонду дакументаў. Бібліяграфаванне. Каталагізацыя. Тэрміны і азначэнні = Комплектование фонда документов. Библиографирование. Каталогизация. Термины и определения. – Уведз. 01.03.2005. – Мінск, 2004. – 47 с.
9. *Столяров, Ю. Н.* Библиотековедение, библиографоведение и книговедение как научная специальность : полный курс лекций для аспирантов и соискателей по типовой программе канд.экзамена: учеб. пособие для аспирантов и соискателей по специальности 05.25.03 Библиотековедение, библиографоведение и книговедение / Ю. Н. Столяров. – Орел, 2007. – 266 с.

С. А. Паўлава, прафесар кафедры менеджменту інфармацыйна-дакументнай сферы, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэце культуры і мастацтваў

КІРАВАННЕ АДУКАЦЫЙНЫМ ПРАЦЭСАМ: СІСТЭМА-ДЗЕЙСНЫ ПАДЫХОД

Перспектывы развіцця бібліятэчнай адукацыі вызначаюцца прынцыпова новымі задачамі, якія стаяць перад цывілізацыяй і грамадзянскім грамадствам XXI стагоддзя: пошук прынцыпова новых крыніц энергіі, адаптацыя да экалагічных крызісаў, выхаванне і самавыхаванне асобы на ўсіх этапах жыццёвага шляху, ранняе развіццё прафесіяналізму і прафесіянальнай мабільнасці.

Трансляцыя і аднаўленне духоўнай спадчыны педагагічнай сферы арганічна дапаўняецца інавацыйным складнікам. У пе-

дагагічнай літаратуры і на практыцы ўсё больш узмацняецца імкненне асэнсаваць цэласны інавацыйны педагагічны працэс з пазіцый навукі кіравання, надаць яму строгі навукова-абгрунтаваны характар.

Важнымі складнікамі інавацыйнай сістэмы з'яўляюцца педагагічная і адукацыйная сістэмы як адзіны сацыяльны інстытут. У традыцыйнай педагагіцы пад педагагічнай сістэмай, як правіла, разумеюць вызначаную сукупнасць сродкаў, метадаў і працэсаў, неабходных для пабудовы арганізаванага мэтанакіраванага педагагічнага ўплыву на фарміраванне асобы з зададзенымі якасцямі. У педагагічную сістэму ўключаюцца такія элементы, як педагогі і студэнты, мэты адукацыйнага ўздзеяння, змест і працэсы адукацыйнай дзейнасці, а таксама тэхнічныя і арганізацыйныя формы гэтага працэсу.

У сваю чаргу, адукацыйная сістэма, на наш погляд, з'яўляецца асновай для пабудовы розных варыянтаў яе педагагічнага забеспячэння. Адукацыйная сістэма мае філасофскую аснову: уяўленне аб чалавеку, яго сутнасці і месцы ў свеце; уяўленне аб свеце, светапоглядная карціна свету; уяўленне аб спосабе ўзаемадзеяння гэтых дзвюх цэласных сістэм.

Педагагічная сістэма як аб'ект інавацыйнай дзейнасці другасная адносна адукацыйнай сістэмы, якая задае мэтанакіраванасць і адпаведныя каштоўнасныя асновы для інавацыйнай дзейнасці. Педагагічная сістэма як частка адукацыйных сістэм мае галоўную мэту: навучанне, выхаванне і перадачу ведаў, а таксама фарміраванне кампетэнцый. Значыць, інавацыі не з'яўляюцца «проста так», па суб'ектыўным жаданні педагогаў. Наадварот, яны ёсць толькі праяўленне іх творчасці, але ўяўляюць сабой вынік дзейнасці аб'ектыўных працэсаў развіцця педагагічнай або адукацыйнай сістэмы.

Навуковае кіраванне адукацыйным працэсам – гэта цэласная сістэма. Яна ўключае шэраг падсістэм, якія вызначаным чынам узаемадзеюць і развіваюцца адпаведна з іх заканамернасцямі і прагрэсіўнымі тэндэнцыямі. Галоўнымі кампанентамі гэтай сістэмы выступаюць яе суб'екты і аб'екты. Узаемадзеянне суб'ектаў і аб'ектаў рэалізуюцца праз прамыя і зваротныя камунікацыйныя сувязі. Мэтавыя ўстаноўкі, задачы складаюць змест прамых сувязяў, а інфармацыя аб выніках узаемадзеяння суб'ектаў і аб'ектаў педагагічнага менеджменту паступае праз зваротныя сувязі. Без наяўнасці прамых і зваротных сувязяў,

якія прадвызначаюць узаемадзеянне суб'ектаў і аб'ектаў як кампанентаў сістэмы кіравання, г. зн. аб'екта і суб'екта, проста не існуе.

У педагагічным працэсе ўзаемадзеянне суб'ектаў і аб'ектаў разглядаецца як адзін з відаў інтэлектуальнай чалавечай дзейнасці [1, с. 73–107]. Тут прысутнічае найбольшы аб'ём даследча-аналітычнай працы, практычна адсутнічае фармальна механічнае выкананне якіх-небудзь значных функцый. На гэты істотны бок навуковага кіравання адукацыйным працэсам трэба звярнуць увагу з той прычыны, што цэласнасць адукацыі як сістэмы залежыць ад працэсаў, якія ў ёй адбываюцца. А кожны з іх (працэсаў, цыклаў) звязаны з дзейнасцю выкладчыкаў, груп студэнтаў, паводзіны якіх абумоўлены іх ведамі, інтарэсамі, патрэбнасцямі. Іншымі словамі, усе адукацыйныя працэсы, якія б яны ні былі, – прагрэсіўнымі або рэгрэсіўнымі, – у рэшце рэшт праяўляюцца праз дзейнасць людзей.

Сістэмна-дзейсны падыход інтэгруе сістэмны падыход да арганізацыі адукацыйнага працэсу і яго дзеясную інтэрпрэтацыю, г. зн. разуменне адукацыйнага працэсу як сукупнасці разнастайных узаемазвязаных і ўзаемаабумоўленых відаў дзейнасці пры ўдзеле ўсіх суб'ектаў. Суб'екты адукацыі падзяляюцца на дзве асноўныя катэгорыі – суб'екты, якія арганізуюць і здзяйсняюць адукацыйны працэс (выкладчыкі, дапаможны персанал) і суб'екты, для якіх ён арганізуецца (студэнты), – можна сказаць, што сістэмна-арганізаваны адукацыйны працэс, адпаведна дзейснай канцэпцыі, уяўляе сабой «метадзейнасць» па кіраванні другой дзейнасцю – дзейнасцю студэнтаў, якая адпавядае іх жыццёвым інтарэсам і патрэбнасцям.

Інтэлектуальная дзейнасць суб'екта адукацыйнага працэсу, у першую чаргу, рэалізуецца праз сістэму навукова-метадычнай работы. Сучасная метадычная работа выкладчыкаў уяўляе сабой від педагагічнай кіраўнічай дзейнасці, якая забеспячвае адукацыйны працэс і заснавана на ўзаемадзеянні яе суб'ектаў у адукацыйнай, інавацыйнай і навуковай дзейнасці [2].

У ходзе рэалізацыі метадычнай работы ствараюцца навукова-метадычныя прадукты (праграмы, дапаможнікі, комплексы, вучэбныя матэрыялы), якія забяспечваюць педагагічную і кіраўнічую дзейнасць. Акрамя гэтага, прынцыповай асаблівасцю метадычнай работы выкладчыка з'яўляецца адлюстраванне дзейснай прыроды педагагічнай сістэмы: мэты і задачы адлю-

строўваюць сутнасць першага сістэмаўтваральнага фактара, другім сістэмаўтваральным фактарам з'яўляецца камунікатыўны стыль узаемаадносін педагога і студэнтаў. Трэці фактар вызначаецца як змястоўна-арганізацыйны. Чацвёрты фактар – аналітыка-выніковы.

Веданне спецыфікі суб'ектаў і аб'ектаў мае важнае практычнае значэнне. Пры ўмове глыбокага вывучэння іх якасцяў і ўзаемасувязяў, можна высветліць залежнасці паміж аб'ектыўнымі ўмовамі і суб'ектыўнымі фактарамі, адказаць на пытанне: ад каго ў большай ступені залежыць у дадзеным канкрэтным выпадку поспех або правал справы – ад суб'екта або аб'ектыўных умоў. Усё гэта гаворыць аб тым, што неабходна пастаянна аналізаваць стан аб'екта і суб'екта кіраўнічага адукацыйнага працэсу.

Інавацыйная кампетэнтнасць бібліятэкара-інаватара з'яўляецца інтэгратыўнай характарыстыкай, якая дазволіць меркаваць аб узроўні падрыхтаванасці, сфарміраванасці інавацыйнай культуры ў студэнтаў. Яна забяспечвае ў канчатковым варыянце чакаемыя вынікі прафесіяналізму ў гэтай вобласці. Для дасягнення адпаведнага ўзроўню неабходна стварыць мадэль інавацыйнай падрыхтоўкі студэнтаў. Найбольш адэкватным пры вырашэнні гэтай праблемы з'яўляецца акмеаграфічны падыход. Ён ідзе ад акмеалогіі (С. А. Анісімаў, А. А. Бадалёў, Д. І. Вадзінскі, А. П. Сітнікаў). Акмеаграфічны падыход развівае дасягненні сучаснай прафесіяграфіі (Ю. К. Васільеў, Н. В. Кузьміна, І. О. Талызіна, А. І. Шчарбакоў), ліквідуе яе недахопы і дае магчымасць апісаць працу інаватара як цэласны феномен, які ўключае сукупнасць кампанентаў аб'ектыўнага і суб'ектыўнага характару.

Аналіз прафесіяграфічнага падыходу дазволіў «высветліць» яго недахопы: разгляд суб'екта як сродку прафесіі, «абязлічаны» аб'ект кіравання, ігнараванне розніцы паміж вучэбна-пазнавальнай дзейнасцю студэнтаў і будучай прафесійнай дзейнасцю, нізкі нарматыўны патэнцыял кваліфікацыйных характарыстык. Прафесіяграфія высвятляе асаблівасці ўзаемадзеяння спецыялістаў у працэсе прафесійнай дзейнасці з прадметамі, сродкамі і прадуктамі працы, з навакольным асяроддзем і іншымі з'явамі, якія суправаджаюць гэту дзейнасць. Акмеаграфія побач з гэтым арыентуе падрыхтоўку спецыяліста на магчымае дасягненне ім асобных прафесіянальных вяршынь у

выбранай дзейнасці. Акмеяграфічны падыход мае ў цэнтры сваёй увагі суб'екта і прадугледжвае ўсебаковае садзейнічанне ў знаходжанні і дасягненні суб'ектам аптымальнага спосабу арганізацыі і мэтанакіраванага функцыянавання як суб'екта працы, якая выконваецца ў межах жыццёвай стратэгіі.

Акмеяграфічны падыход найбольш адэкватна канкрэтызуе ідэі культурна-праксіялагічнай канцэпцыі, якая прадугледжвае развіццё і самаразвіццё асобы студэнтаў як суб'ектаў інавацыйнай дзейнасці, інавацыйнай культуры. Дастаткова поўна рэалізацыя акмеяграфічнага падыходу паказана ў навукова-метадычным выданні І. І. Цыркуна і Е. І. Карповіч [3].

У навуковым кіраванні інавацыйным працэсам істотнае месца займае такі кампанент, як тэхналогіі. Гэты элемент сістэмы адказвае на пытанне: што рабіць? Нам усім вядома ісціна, што асоба характарызуецца не толькі тым, што яна робіць, але і тым, як яна гэта робіць, якімі спосабамі, прыёмам і карыстаецца. Тэхналогіі кіравання ў адукацыі – гэта прадуманыя сістэмы навукова абгрунтаваных дзеянняў і ўзаемадзеянняў суб'ектаў і аб'ектаў, якія дазваляюць дасягнуць пастаўленых мэтаў з найменшымі затратамі матэрыяльных рэсурсаў. У аснове кіраўнічых тэхналогій знаходзіцца інтэлектуальная дзейнасць, у іх рэалізуюцца інтэлектуальныя якасці менеджара, раскрываюцца яго творчыя таленты.

Тэхналогія як пэўная галіна ведаў адыгрывае ролю ланцужка, які звязвае навуку як тэарэтычную сістэму і сацыяльную практыку. Яна дае магчымасць выкладчыку як кіраўніку педагогічнага працэсу падзяляць розныя складаныя праблемы на больш простыя, рэгламентаваць і апісаць іх, надаць ім абавязковы характар, што дапамагае выкладчыку дасягнуць высокіх вынікаў у кіраванні.

Навукоўцы ў вобласці адукацыі прапануюць розныя класіфікацыі і тыпалогіі адукацыйных тэхналогій. У падрыхтоўцы спецыялістаў бібліятэчна-інфармацыйнай сферы найбольш актуальнымі і значнымі з'яўляюцца наступныя іх формы: тэхналогіі на аснове гуманізацыі і дэмакратызацыі педагогічных адносін (педагогіка супрацоўніцтва); тэхналогіі на аснове актывізацыі і інтэнсіфікацыі дзейнасці студэнтаў (гульнёвыя тэхналогіі, праблемна-арыентаванае навучанне); тэхналогіі на аснове эфектыўнасці арганізацыі працэсу навучання і кіравання ім (праграмаванае навучанне, групавыя і калектыўныя яго спо-

сабы, узаеманавучанне; інфармацыйныя і тэлекамунікацыйныя тэхналогіі, тэхналогіі інтэрактыўнага навучання).

У той самы час уяўляецца мэтазгодным вылучыць тэхналогію інтэрактыўнага навучання, якую ў большай ступені можна лічыць інавацыйным педагагічным сродкам. Дастаткова поўна гэта тэхналогія і методыка знайшла абгрунтаванне ў рабоце С. С. Кашлева, дзе сутнасць тэхналогіі інтэрактыўнага навучання ён вызначае як сукупнасць спосабаў мэтанакіраванага ўзмоцненага міжсуб'ектнага ўзаемадзеяння педагога і навучэнца, паслядоўная рэалізацыя якога стварае аптымальныя ўмовы для іх развіцця [4, с. 24].

Пры рэалізацыі інтэрактыўных метадаў дамінуе, у адрозненне ад тлумачальна-ілюстратыўных метадаў, не дзейнасць выкладчыка, а дзейнасць студэнта. Выкладчык у інтэрактыўным метадзе не з'яўляецца транслятарам гатовай інфармацыі, а арганізуе самастойную пазнавальную дзейнасць студэнта па прадудцыраванні ведаў аб навакольнай рэчаіснасці, абуджае да пошуку, даследавання з'яў і працэсаў, самастойнага рашэння праблем. Выкладчык выступае як крыніца інфармацыі. Яго функцыя – стварэнне ўмоў для праяўлення студэнтамі актыўнасці, ініцыятывы ў пазнавальнай дзейнасці. Галоўная роля выкладчыка ў інтэрактыўных метадах дапамагчы ў арганізацыі мыслядзейнасці, сэнсатворчасці, рэфлексійнай дзейнасці студэнтаў.

Засваенне студэнтамі змястоўнай напаяўняльнасці выкладаемых спецыяльных дысцыплін здзяйсняецца праз разнастайныя формы навучання. У пошуку і апрабаванні іх кафедра менеджменту інфармацыйна-дакументнай сферы лічыць найбольш эфектыўным выкарыстанне тэхналогій праектнага навучання, якія дастаткова поўна былі апісаны ў педагагічнай літаратуры.

Неабходна адзначыць, што адукацыйны працэс – гэта цэласная педагагічная сістэма: кіраванне ім таксама патрабуе сістэмнага падыходу. Назіранне, аналіз і ацэнка эфектыўнасці рэальнага адукацыйнага працэсу з пазіцыі сістэмна-дзейснага падыходу – важная ўмова рэалізацыі навуковага падыходу як у тэорыі, так і ў практыцы педагагічнага менеджменту.

---

1. *Украинец, П. П.* Социология менеджмента. Основы теории и искусство практики / П. П. Украинец. – Минск : ФУ Аинформ, 2010 – 332 с.

2. *Головизин, А. В.* Управление инновациями и инновационной деятельностью в вузах, основные проблемы и задачи развития / А. В. Головизин // Российское предпринимательство. – 2007. – № 4. – С. 8–11.

3. Цыркун, И. И. Инновационное образование педагога: на пути к профессиональному творчеству: учеб.-метод. пособие / И. И. Цыркун, Е. И. Карпович. – 2-е изд. – Минск : БГПУ, 2011. – 311 с.

4. Кашлев, С. С. Интерактивные методы обучения: учеб.-метод. пособие / С. С. Кашлев. – Минск : ТетраСистемс, 2011. – 224 с.

*Н. Е. Петушко, доцент кафедры менеджмента
информационно-документной сферы,
кандидат педагогических наук, доцент,
Белорусский государственный университет
культуры и искусств*

ПОДГОТОВКА БИБЛИОТЕЧНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ СОЦИОНОМИКИ

Библиотековедение тесно соприкасается со многими научными дисциплинами. За последние годы этот перечень пополнила теория и методика социальной работы – соционика. Социальная работа приобретает особое значение в связи с увеличением числа лиц, нуждающихся в социальной защите и поддержке. Предоставляя всем гражданам открытый доступ к информации, помогая слабо защищенным слоям населения, библиотеки выполняют важную общественную миссию, направленную на гуманизацию человеческих отношений. В этих условиях подготовка специалистов – библиотечных социоников, которые обладают знаниями теоретических основ, организации, и методики обслуживания социально незащищенных групп населения в условиях библиотеки является важной составляющей профессионального библиотечного образования в рамках изучения дисциплины «Библиотечная соционика».

Целевая направленность дисциплины обуславливает решение следующих задач: обучение специальным знаниям, умениям в области теории и практики социальной работы библиотек; изучение технологии социальной работы и особенностей ее использования в библиотечно-информационной сфере; овладение методами социальной работы библиотек.

В рамках курса внимание студентов сконцентрировано на таких направлениях, как теоретико-методологические основы социальной работы библиотек, организационные и технологические процессы, условия и средства их реализации.